

Skautská výchovná metoda

A její proměny za poslední století

Vojtěch Zeisek

Ekologický odbor Výkonné rady Junáka – svazu skautů a skautek ČR
Katedra botaniky Přírodovědecké fakulty UK & Botanický ústav AV ČR

KDF MFF UK 16. 4. 2014

Jak to začalo – velmi stručná historie světového skautingu

- Skautské hnutí založil generál Robert Stephenson Smyth Badel-Powell, pozdější Lord of Gilwell, 1857-1941
- Nepřijat na Oxford, 1876 nastupuje na vojenskou akademii a odjíždí do Indie
- Kreslil, psal do novin, učil se hindsky, inspiruje se místními stopaři a zakládá průzkumné oddíly (scouts)
- 1887 připlouvá do Jižní Afriky, převelen ke zpravodajské službě, mj. mapuje Dračí hory, sepisuje příručku pro vojenské průzkumníky, reorganizuje jízdní policii, ...
- 1899-1900 úspěšně brání obležený Mafeking před Búry, povýšen na generálmajora, národní hrdina
- Žádá o propuštění z armády, 1907 1. skautský tábor (Brownsea Island), píše Scouting for Boys (1908)
- 1920 1. světové Jamboree v Londýně

Robert Baden-Powell

Co hlavního si mladý důstojník odnesl ze školy...

Zkušenosti z pobytu v koleji...

...a později v Africe

Velmi stručná historie českého skautingu 1

- Založil jej pražský učitel tělocviku Antonín Benjamín Svojsík, 1876-1938
- 1909 se dozvěděl o skautingu, 1911 se vydal do Anglie
- Ve školním roce 1911/12 založil na žižkovské reálce 1. skautskou družinu, reakce veřejnosti byla chladná
- 1912 sepisuje Základy junáctví, konzultuje své myšlenky s intelektuální elitou doby (Drtina, Masaryk, Kramář, Aleš, Jirásek, Rais, Guth-Jarkovský, ...)
- 1912 1. skautský tábor u Lipnice nad Sázavou
- 1918 skauti pro revoluční Národní výbor zajišťovali kurýrní službu
- 1919 založen Svaz junáků – skautů RČS
- Vznikla řada skautských organizací
- 1939 se skautské organizace spojily do Junáka – svazu skautů a skautek RČS

Antonín Benjamín Svojsík a první čeští skauti

Kolorované fotografie z tábora 1912

Snímky pravděpodobně z 20. let

Velmi stručná historie českého skautingu 2

- Za války se skauti zapojili do odboje, zahraničních armád
- 1940 Gestapo rozešlo řadu táborů, zatýkání představitelů, rozpuštění Junáka (obnoven 1945)
- Ihned po únoru 1948 komunisti obsadili ústředí Junáka, vytvořen akční výbor, Junák zlikvidován
- 1949 měly vznikat pionýrské oddíly, 1950 Junák formálně zrušen (fakticky už neexistoval)
- V 50. letech bylo mnoho skautských činovníků odsouzeno
- 1968 Junák obnoven
- 1969 ÚV KSČ rozhodlo o vzniku Svazu socialistické mládeže (SSM), 1970 Junák násilně včleněn do SSM
- V 70. a 80. letech řada oddílů přežívala pod hlavičkou jiných organizací v rámci SSM
- 1989 obnova Junáka

Poslání Junáka

Posláním Junáka je **podporovat rozvoj osobnosti** mladých lidí, jejich **duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností** tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství **v souladu s principy a metodami**, stanovenými zakladatelem skautského hnutí, lordem Robertem Baden-Powellem a zakladatelem českého skautingu, prof. Antonínem Benjaminským Svojsíkem.

- Za 1. republiky se na tvorbě skautské metodiky podílely tehdejší špičky psychologie, pedagogiky a dalších oborů.

Principy skautského hnutí

- 1 Povinnost k Bohu**, chápána jako povinnost hledat v životě **vyšší hodnoty než materiální**;
 - Jde o morálku, slušnost, dobrotu – ne nutně o víru
- 2 povinnost vůči ostatním**, chápána jako věrnost své vlasti, která je v souladu s úsilím o mír, o vzájemné pochopení a spolupráci mezi lidmi, národy a různými sociálními skupinami; je pojata jako **závazek účastnit se na rozvoji společnosti, jako úcta a láska prokazovaná bližním a přírodě**;
 - Nejsme tu jen sami za sebe, ale jsme součástí širšího společenství, na jehož běhu se chceme aktivně podílet, díky své moci máme zodpovědnost za osud světa
- 3 povinnost vůči sobě**, chápána jako odpovědnost za **rozvoj sebe sama**.
 - Nesmíme zapomínat ani na sebe (včetně odpočinku:-)

Skautský slib a zákon

Slib

Slibuji na svou čest,
jak dovedu nejlépe:
sloužit nejvyšší
Pravdě a Lásce
věrně v každé době,
plnit povinnosti
vlastní a zachovávat
zákony skautské,
duší i tělem být
připraven pomáhat
vlasti i bližním.
Dodatek pro věřící:
K tomu mi
dopomáhej Bůh.

Heslo

Buď připraven!

Zákon

Skaut je

- 1 pravdomluvný
- 2 věrný a oddaný
- 3 prospěšný
a pomáhá jiným
- 4 přítelem všech
lidí dobré vůle
a bratrem
každého skauta

- 5 zdvořilý
- 6 ochráncem
přírody
a cenných
výtvarů lidských
- 7 poslušný rodičů,
představených
a vůdců
- 8 veselé myslí
- 9 hospodárný
- 10 čistý ve slovech,
myšlení
a skutcích

Cíl skautské výchovy

- Základní vodítko: principy a poslání skautského hnutí, skautský slib a zákon
- Výchovné cíle
 - Musí být v souladu se skautskými hodnotami
 - Musí být praktické – připravit děti na reálný život
 - Neznáme budoucnost
 - Mohou jít proti mainstreamu – televize, ...
 - Děti v oddíle průměrně tráví 5 % svého času – abychom je mohli pozitivně ovlivnit, musíme tento čas využít maximálně efektivně
- Musí to děti bavit
 - „Ryby je nutné lovit na to, co chutná rybám a ne na to, co chutná rybáři.“ (Baden-Powell)
- Tvrdíme, že máme morální právo ovlivňovat hodnotový žebříček dětí směrem, který považujeme za správný

Skautská výchovná metoda

...vede mladého člověka na cestě osobního růstu: soustava výchovy a sebevýchovy vedoucí k upevnování charakteru, tvorbě hodnotového systému a rozvoji dovedností a znalostí.

- **Slib a zákon** – sebevýchova, dobrovolný závazek
- **Učení se zkušeností** – praktická i mravní výchova
- **Družina** – schopnost být platným členem společenství
- **Symbolický rámec** – přitažlivé, inspirující a obohacující
- **Příroda** – výchovné prostředí, předmět zájmu, ochrany i citového a duchovního rozvoje
- **Program osobního růstu** – pestrý, přitažlivý program i všestranný individuální rozvoj
- **Dospělí průvodci** – dospělí ukazují cestu, pomáhají, podporují a povzbuzují s respektem k jedinečnosti dítěte

<http://krizovatka.skaut.cz/zpravodajstvi/9043-junak-se-bude-ridit-novymi-stanovami/>

Historické podoby skautské výchovné metody 1

Základy junáctví, Svojsík, 1912,
1921, reprint 1991

- Pobyt v přírodě
- Umění pozorovati
- Táboření
- Noclehování v přírodě
- Škola práce a rytířství
- Fyzický vývoj a vliv organizace

Vycházel ze *Scouting for Boys*
(Baden-Powell, 1908, česky
2009, *Skauting pro chlapce*),
knih E. T. Setona a českých
potřeb a specifik

Aids to Scoutmastership,
Baden-Powell, 1920, česky 2006
(*Na pomoc skautským vůdcům*)

- Charakterové vlastnosti
- Zdraví a zdatnost
- Rukodělné práce a řemeslné dovednosti
- Služba druhým

Historické podoby skautské výchovné metody 2

World Organisation of Scout Movement, 1977

- Slib a zákon
- Učení se zkušeností
- Členství v malých skupinách
- Postupný a stimulující program

<http://www.scout.org/node/65>

Junák, do 2014

- Skautský slib a zákon
- Učení se prostřednictvím praktických činností a her
- Týmová práce ve skupinkách
- Zájem a spoluúčast každého mladého člověka na jeho osobním rozvoji
- Symbolický rámec
- Pobyť a činnost v přírodě, její poznávání a ochrana
- Podpora mladých lidí dospělými
- Služba společnosti
- Postupně stimulující programy
- Symbolika a výchovné prostředí

Proč nový program?

- Změna dnešní společnosti
 - konzum, zrychlená doba, vliv médií, internetu, techniky, ...
 - děti rychleji dospívají a baví je jiné věci než v minulosti
- Historický vývoj Junáka (zákazy, ...) – od 1. republiky do přelomu tisíciletí se moc nezměnil
- Charta českého skautingu (2005) – obecné cíle rozvoje
 - Odkazuje na historické kořeny, uvědomuje si současný svět a otevírá skauting pro budoucnost

„Starý program“	„Nový program“
Jednotlivé dílčí úkoly	Komplexní úkoly, projekty
Hlavně o znalostech	Něco dokázat, udělat
Stejná úroveň pro všechny	Nastavitelná obtížnost
Sám o sobě neatraktivní, bez kontextu a návaznosti	Provázaný, moderní, motivační, atraktivní
Slabá metodická podpora	Metodické příručky

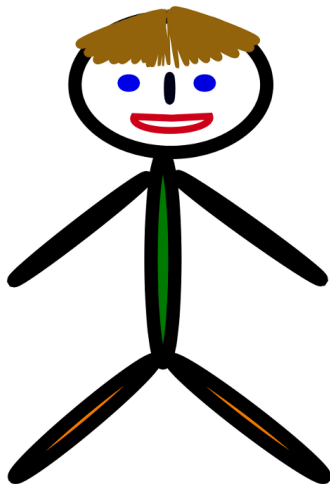
Výchovný program

- Výsledek skautské výchovy – výchovné cíle skautingu
 - Mladý člověk cca na konci střední až počátku vysoké školy
 - Dovednosti, schopnosti a postoje, které má mladý člověk ovládat – koho chceme vychovat
- Skautská metoda
- Věkové kategorie
- Výchovné nástroje
- Metodické příručky pro vedoucí
- Hodnocení kvality oddílu a výchovného dopadu
- Management, lidské zdroje, found rising, ...
- Reforma výchovného programu: 2005-2013
 - Vlastně nikdy nekončí...

Jak při tvorbě nového výchovného programu postupujeme

- 1 Definování obecných cílů (kompetence)
 - 2 Rozpracování dílčích cílů (podle věku, ...)
 - 3 Výběr vhodných indikátorů (jak poznáme, je-li cíl splněn)
 - 4 Tvorba programů vedoucích ke splnění cílů
- Obecné cíle se definovaly na začátku pro všechny věkové kategorie
 - Rozpracování obecných cílů se provádí pro jednotlivé věkové kategorie
 - Další nástroje sloužící k motivaci, ...
 - Postupná tvorba databáze programů
 - Metodická podpora pro vedoucí a další „uživatelská“ podpora vedoucím oddílů ze strany organizace

Co chceme, aby uměl mladý člověk poté, co projde naší výchovou a na prahu dospělosti odejde?

Skauting a klíčové kompetence

Klíčové kompetence: přenosný a univerzálně použitelný **soubor vědomostí, dovedností a postojů**, které potřebuje každý jedinec **pro své osobní naplnění a rozvoj, pro zapojení se do společnosti** a úspěšnou zaměstnatelnost.

- Kompetence je souborem schopností, dovedností, znalostí a postojů vztahující se k určité oblasti
- Kompetence se rovnají výchovným záměrům
- Jsou rozpracované pro jednotlivé kategorie
- Navazují na ně výchovné cíle a metody
- Úspěšnost definují indikátory (ukazatele, zda dochází k rozvoji dané kompetence)
- Jsou zpracovávány a konzultovány odborníky na danou oblast

Seznam kompetencí

- 1 Duchovní kompetence
 - Láska, svědomí, meditace, globální zodpovědnost
 - V podstatě jde o morálku v nejširším smyslu
- 2 Psychologické (vztahové)
 - Já (k sobě), já a ty, já a my, já a společnost
 - Sociální dovednosti, začlenění se do společnosti
- 3 Manažerské
 - Sám sobě manažerem, práce s informacemi a řešení problému, vlastní názor, odolávání manipulaci, prezentace na veřejnosti, týmová práce, komunikace
- 4 Občanské (enviromentální)
 - Krása – vnímání a vytváření, krása a jedinečnost přírody, vztah k přírodě, vztah ke krajině, vědomí provázanosti, respekt k různosti, aktivní občan
 - Ochrana přírody díky lásce k ní, aktivní přístup ke světu
- 5 Praktické dovednosti
 - Přežití v přírodě, osobní dovednosti, společenské dovednosti, řešení krizových situací

Příklad rozpracování jedné kompetence

- **Kompetence**
 - Má dovednosti a nástroje pro praktický život, umí použít „pracovní nástroje“ své doby (politické, finanční, mediální...)
- **Výchovný cíl**
 - Dokáže hospodařit s penězi (8-10 let)
- **Metody**
 - Hry, ve kterých jsou použity peníze pro nákup potřebných surovin („budovatelské strategie“, ...)
 - Nakupování potravin a jiných věcí pro oddíl
 - Vedení pokladny družiny, vybírání peněz na výpravě
- **Indikátory**
 - Šetří si nějaké peníze se svého kapesného
 - Nekupuje si zbytečnosti
 - Bezchybně vrátí peníze po nákupu

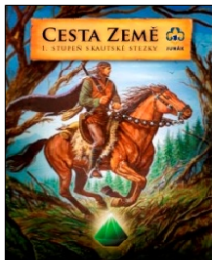
Oblasti stežky

- **Moje dovednosti a znalosti**
 - Praktický život, fyzická zdatnost, buď připraven, hledání řešení, vyjadřování, zručnost
- **Kdo jsem?**
 - Já a můj život, moje svědomí, osobní rozvoj
- **Můj kamarád**
 - Vztahy mezi lidmi, moje vztahy, komunikace mezi lidmi, pomoc druhým
- **Můj domov**
 - Moje rodina, moje parta, družina jako tým
- **Svět okolo nás**
 - Já a demokracie, já občan, propojený svět, různost světa, příběhy našeho světa
- **Příroda kolem nás**
 - Pobyt v přírodě, vnímání přírody, poznávání přírody, hodnota přírody, šetrné chování

Smysl užívání kompetencí: **Proměnit skautské principy v život**

Stezka pro skautský věk

Jeden ze základních výchovných nástrojů – je všestranná, rozličná a vyžaduje osobní zapojení vedoucích i dětí

BUĎ PŘIPRAVEN

Kolikrát jsi už přijel někde a čekal? Víš, co je to krizová situace a jak se v ní správně chováš? Kdo má právo řídit, kdo má právo pomáhat? Dokážeš zachránit ohrožené křeče. Umíš se pohybovat v neznámém prostředí (například bary, les, město).

AKTIVITY

- 1. Vidějíš si správné přivítání první pomoc (šimolovací tablety) a sportovníci? ☺
- 2. Prakticky vyzkoušíš základní zásady první pomoci, poplašnou, ohrožení, náhle. ☺
- 3. Naučíš se na sebe navzájem pečovat (na turistické značce nebo na ulici). ☺
- 4. Správně se ohlídeš do zrcadel, podhledů, řada, zrcadlo, zrcadlo. ☺
- 5. Víš, kam a jak se ohlídeš v přírodě, že se může vyskytnout například nebezpečí, sleduješ nebo máš ohrožení? ☺
- 6. Naučíš se plavat, mít, na kterém se právě nachází. ☺
- 7. Projdeš čtyři body v internetové hře Buď připraven (www.budpripaven.cz).

PLNĚNÍ

Pokud si chceš poradit v krizových situacích, ohlédni se vyznamenej jaké věci a jmenuj další, kterou si vyznamenej.

ROZHODUJ A ŤEM SE PRO TUTO AKTIVITU

JA				
----	--	--	--	--

ROZHODUJ A ŤEM SE PRO TUTO AKTIVITU

JA				
----	--	--	--	--

ROZHODUJ A ŤEM SE PRO TUTO AKTIVITU

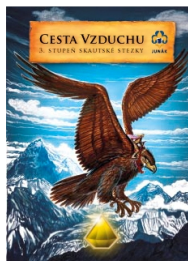
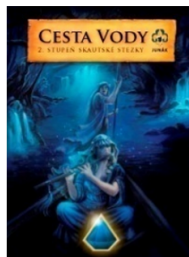
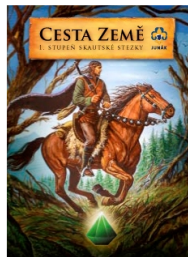
ŠKŮ PĚTĚ NA TĚM

Prakticky vyzkoušíš, jak se správně zachováš v krizové situaci. Projdeš čtyři body v internetové hře Buď připraven (www.budpripaven.cz).

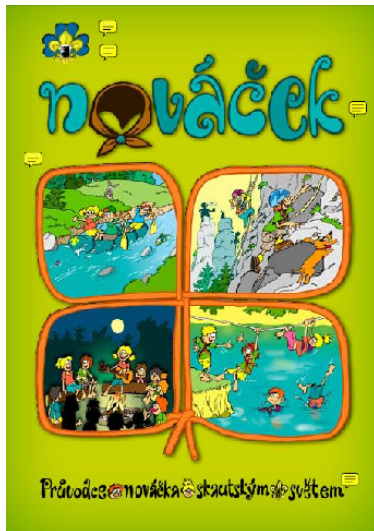
Stezka nejsou jen 4 sešity

- Propracovaný systém nástrojů a motivačních prvků
- Prostředek k dosahování výchovných cílů
- Hlavní průvodce na cestě osobního rozvoje
- Motivuje k osobnímu rozvoji
- Obsahuje program zajímavý pro dnešní děti
- Má atraktivní a srozumitelnou formu
- Čtyři stupně (věkové kategorie) – čtyři živly

Nováček – pro začátek

- Uvede nováčka do oddílu
- Zábavná forma
- Seznámí se skautingem a vším, co k němu patří
- Oddílové doplňky – variabilní
- Pro světlušky, vlčata, vodní i suchozemské skauty a skautky

Postavy a pomocníci – plnění je zábava

- Symbolický rámec dobrodružného světa
- Na cestu si dítě jednu z postav vybere jako průvodce, pomocníka
- Za každou splněnou oblast získám pomocníka
- Existuje i varianta bez fantasy („turistická“) – oddíl si může vytvořit vlastní symbolický rámec

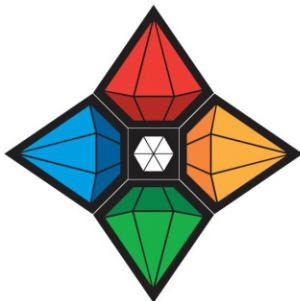
Sacculus

- Motivační karetní hra
- Doplněk ke stezce
- 9 základních karet a kamínky
- 27 speciálních karet pro každý stupeň
- Za splněný bod stezky
1 speciální karta
 - Čím více bodů stezky splní, tím silnější je hráč
- V principu podobné kartám Magic

Nášivky za splnění stupňů stežky – motivace na začátku

- Nášivka na začátku plnění stupně
 - Vyjadřuje důvěru, že dítě daný stupeň splní
- Závěrečný bílý krystal až po splnění všech stupňů

Skautské výzvy – něco velkého, nevšedního

NOČNÍ BDĚNÍ

Dokážeš hodinu ležet vzhůru ve spacáku, když tě uprostřed noci někdo vzbudí? Ovládneš svoji únavu, abys neusnul/a? O splnění této výzvy se můžeš pokoušet maximálně třikrát.

RANNÍ SVÍTÁNÍ

Budeš vzbuzen/a pozdě v noci. Tvým úkolem bude dorazit do stanoveného termínu, kdy bude vycházet Slunce, na vrchol blízkého kopce. Zvládneš překonat spánek a v ranní tmě a zimě vyjít do kopců? Výzvu je možné zkusit maximálně třikrát.

- Po splnění stupně privilegovaná možnost plnit si jednu výzvu
 - Noční bdění
 - Ranní svítání
 - Výsadek
 - Noční návrat
 - Tři orlí pera
 - Dva dny bez ničeho
 - 24 hodin na stromech

Výhody stezky

- Všestrannost, rozličnost a osobní zapojení
- Stezka je vodítkem pro vytváření celoročního programu
- Stezka umožňuje snadné přizpůsobení oddílu
- Propracovaný nástroj osobního rozvoje
- Zatraktivnění programu

*Jedna z neznámějších kreseb B.P.:
skaut vyhazuje slabiku „im“ ze
slova „impossible“ (slabiku „ne“
ze slova „nemožné“)*

Pravidla a plnění stezky

- Výběr aktivit
 - Některé jsou povinné
 - Vybírá se po konzultaci s vedoucím (neplní se všechny)
 - Lze je plnit v libovolném pořadí
 - Aktivitu lze upravit, vymyslet, ...
- Kdo hodnotí
 - Dítě a dvě další osoby (vedoucí, rádce, rodič, externí odborník, ...)
- Hodnocení
 - Rozdíl 1. a 2. stupeň a 3. a 4.
- Plnění
 - Přímé plnění
 - Nepřímé plnění
 - Přímé plnění s přípravou
 - Pro některé body nejsou vhodné všechny způsoby

Stežka zdaleka není vše...

Cíle a zpětná vazba

- Cíl musí být dostatečně podnětný, ale i reálný
- Měl by být součástí delšího plánu – obecné (dlouhodobé) a konkrétní (krátkodobé) cíle
- Oddílová činnost musí být zábavná a motivační, ale musí vést k plnění výchovných cílů
- Zpětná vazba musí být elektivní
- Je třeba vyzdvihnout, co děti dělají dobře: i malý pokrok je výhra
- Co nás čeká a čeho jsme dosáhli...
- Vyjádření uznání
 - Formálně i neformálně
 - Upřímné, nefalšované
 - Spravedlivá odměna

Bez motivace to v nevládní neziskové organizaci nejde...

Oddílové motivační prostředky

- Zapojení do celoroční, táborové hry – veškerá činnost pak tvoří jeden logický celek
- Symbolický rámec – získání zvláštních schopností, ...
- Motivační scénky
- Bodování (existují názory pro i proti jeho používání)
- Mapa postupu členů v plnění
- Speciální odměny všeho druhu
- Motivace samotným programem
 - Program musí být zábavný
 - Programy lze spojovat do projektů
- **Pozor na záměnu prostředku za cíl!**
- ...

Junák dnes

- Nové jméno: „**Junák – český skaut, z. s.**“ (nejspíš od 3. čtvrtletí 2014)
- Přes **48 000 členů** – největší dětská organizace v ČR
- Připravujeme **Strategii 2022**
- Vzniklo několik dalších skautských organizací
- Konkurenční prostředí
 - Plno možností trávení volného času
 - My toho po dětech hodně chceme
 - „Je to levné, tak to musí být špatné“
- Výzvy
 - Neztratit zájem dětí a udržet si své cíle
 - Být respektovanou organizací s odborným a morálním kreditem
 - Získat peníze na činnost

Metodická podpora vedoucích

- Web <http://krizovatka.skaut.cz/novy-skautsky-program-3/>
- Metodické příručky (za 49 Kč nebo zdarma elektronicky)
- Semináře (i na požádání)
- Konzultace
- Přijímáme zpětnou vazbu – celý proces je lidmi z oddílů připomínkován a testován

Co nás čeká v brzké budoucnosti

- Revize stezek – jak se osvědčily, co zlepšit
- Odborky a další doplňky ke stezce
- Dodělání programu pro vlčata a světlušky (mladší školní věk)
- Předškolní věk („benjamínci“), rodinný skauting
- Lepší zapojení oldskautů, lepší personalistika (neztrácet lidský potenciál) a využití dostupných dat
- Stále být pro děti atraktivní a neztratit nic z cílů a ideálů
- ...

Další informace

- Informace o novém skautském výchovném programu:
<http://krizovatka.skaut.cz/novy-skautsky-program-3/>
 - Materiály ke stažení
 - Informace o seminářích, kurzech, ...
 - Databáze programů
 - Řada dalších informací...
- Web pro veřejnost: <http://www.skaut.cz/>
- Kniha **Skautské století** (Roman Šantora, Václav Nosek, Slavomil Janov a Václav Dostál, TDC a Mladá fronta, 2012),
<http://www.skaut.cz/knihastoleti>
a <http://www.skautskestoleti.cz/>
- Budete-li mít v budoucnu dotazy, klidně se mi ozvěte
a zeptejte se: zeisek@natur.cuni.cz,
<http://trapa.cz/cs/contact>

Děkuji za pozornost...

...otázky?